https://doi.org/10.15407/sofs2024.04.022
УДК 330.88 : 364.12 : 339.9

Ю.В. ДІДЕНКО, кандидат геологічних наук, учений секретар
Науково-видавнича рада НАН України
вул. Володимирська, 54, Київ, 01601, Україна
e-mail: Didenko.Y@nas.gov.ua
https://orcid.org/0000-0002-1198-6157
А.В. ГАВРИШ, кандидат технічних наук, науковий співробітник
ВД «Академперіодика» НАН України
вул. Терещенківська, 4, Київ, 01024, Україна
e-mail: Gavrysh@nas.gov.ua
https://orcid.org/0000-0001-6474-6803

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО МЕДІА»: НОВАЦІЇ ДЛЯ НАУКОВОЇ ПЕРІОДИКИ

We were hoping for the best, but it turned out as always.
Про невдалі дії, що відбувалися з надією на благополучний результат.

У статті розглянуто основні новації Закону України «Про медіа» та проаналізовано стан реєстрації наукових періодичних видань Національної академії наук України (НАН України) відповідно до його вимог. Цей Закон визначає правові засади діяльності в Україні суб'єктів у сфері медіа та вирішує питання реєстрації електронних періодичних видань. Наведено основні терміни та визначення, які регламентує Закон України «Про медіа». Показано основні новації законодавства, що передбачають зміни функціонування наукових періодичних видань. Висвітлено аспекти порушення вимог законодавства у сфері медіа та заходи реагування щодо їх вчинення. Особливу увагу приділено процесу реєстрації друкованих

Цитування: Діденко Ю.В., Гавриш А.В. Закон України «Про медіа»: новації для наукової періодики. *Наука та наукознавство*. 2024. № 4 (126). С. 22—39. https://doi.org/10.15407/sofs2024.04.022

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

медіа, які мали свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу масової інформації. У процесі моніторингу рішень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення встановлено, що станом на червень поточного року з 277 наукових періодичних видань НАН України 212 зареєстровано як медіа. Викладено результати детального аналізу рішень за видами зареєстрованих видань, періодичністю виходу, способом та мовою розповсюдження примірників. Здійснено розподіл незареєстрованих друкованих періодичних видань за структурою НАН України. Узагальнено та висвітлено проблемні питання, які виникли в процесі реєстрації наукової періодики НАН України під час взаємодії з Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення та засновниками періодичних видань. Установам та відділенням НАН України надано рекомендації щодо покращення функціонування наукових медіа. Зроблено акцент на актуальності уніфікації діяльності наукових працівників та співробітників видавничих підрозділів установ НАН України щодо одночасного урахування вимог чинного законодавства, дотримання норм Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, забезпечення критеріїв відбору до міжнародних баз даних, своєчасного оновлення та актуалізації даних у Національному центрі ISSN тощо.

Ключові слова: *Закон України «Про медіа», НАН України, реєстрація, суб'єкт у сфері медіа, наукове періодичне видання, відкритий доступ.*

Новації законодавства. 31.03.2023 р. набув чинності Закон України № 2849-IX «Про медіа» (далі — Закон про медіа)[1], ухвалений 13.12.2022 р., який уперше в вітчизняному законодавстві враховує діяльність електронних періодичних видань. Відповідно, втратив чинність Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»[2], яким раніше керувались у власній діяльності періодичні видання Національної академії наук України.

Закон про медіа став першим серйозним оновленням медійного законодавства з 1990-х рр., коли Верховна Рада ухвалювала перші медійні закони, змінив підхід до взаємин держави та ринку й охопив більше технологій постачання контенту, ніж це було раніше.

На відміну від попередніх вимог, коли засновник / співзасновники мали надати до Міністерства юстиції України пакет документів, зокрема статут установи та установчий договір між співзасновниками, а Міністерство юстиції опікувалось реєстром друкованих засобів масової інформації України, сьогодні реєстрація журналу носить заявницький характер, а здійснювати державне регулювання, нагляд та контроль у сфері медіа та вести реєстр суб'єктів у сфері медіа повинна Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

---

[1] Про медіа: Закон України (станом на 24.02.2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text (дата звернення: 20.09.2024).

[2] Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text (дата звернення: 20.09.2024).

Закон про медіа визначає медіа як засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуальною ознакою. Особі, яка займається створенням і веденням медіа, надано визначення відповідного «суб'єкта у сфері друкованих медіа / онлайн-медіа». У Законі про медіа основні терміни вжито в такому значенні (ст. 1 Розділу I):

• Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (далі — Національна рада) — незалежний постійно діючий колегіальний державний орган, що діє на підставі Конституції України, цього Закону та інших законів України і здійснює державне регулювання, нагляд та контроль у сфері медіа;

• реєстр суб'єктів у сфері медіа (далі — Реєстр) — державна інформаційно-комунікаційна система, що відповідно до вимог цього Закону забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про суб'єктів у сфері медіа;

• електронний кабінет суб'єкта у сфері медіа — програмне забезпечення, яке опосередковує проведення ліцензійних та реєстраційних дій, а також забезпечує комунікацію між Національною радою та суб'єктами у сфері медіа, інтегроване з офіційним вебсайтом Національної ради та реєстром суб'єктів у сфері медіа;

• друковане медіа — медіа, що здійснює поширення інформації у текстовій чи візуальній формі на друкованих носіях, однотипно оформлене, виходить у світ через певні проміжки часу упродовж року — у міру настання відповідного періоду або накопичення матеріалу;

• онлайн-медіа — медіа, що регулярно поширює інформацію у текстовій, аудіо-, аудіовізуальній чи іншій формі в електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет на власному вебсайті, крім медіа, які віднесені цим Законом до аудіовізуальних медіа;

• реєстрант — суб'єкт, який у встановленому цим Законом порядку зареєстрований Національною радою як суб'єкт у сфері медіа, крім іноземних лінійних медіа;

• редакційний контроль (редакційна відповідальність) — вирішальний вплив суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа, суб'єкта у сфері друкованих медіа та/або суб'єкта у сфері онлайн-медіа на створення або добір, організацію та поширення програм або іншої масової інформації відповідним суб'єктом;

• редакційні рішення — рішення, що регулярно приймаються у процесі здійснення суб'єктом у сфері медіа редакційного контролю та пов'язані із щоденним функціонуванням відповідного медіа.

Основні новації Закону України «Про медіа», які стосуються наукових періодичних видань. Закон визначає правові засади діяльності

в Україні суб'єктів у сфері медіа, а також засади державного управління, регулювання та нагляду (контролю) у цій сфері (ст. 2).

Дія його поширюється на суб'єкти у сфері медіа, які підпадають під юрисдикцію України, а саме: суб'єкт заснований в Україні, має місцезнаходження в Україні, редакційні рішення регулярно ухвалюються ним на території України. Суб'єктами у сфері медіа є суб'єкт у сфері друкованих і онлайнових медіа (ст. 13 Розділу II). Це особа, що здійснює редакційний контроль щодо створення або добору, організації та поширення масової інформації у формі друкованого чи онлайнового медіа (ст. 15, 16).

Ст. 37 регламентує вихідні дані видання. Окремо для суб'єктів у сфері друкованих та онлайнових медіа наведено переліки вихідних даних, які необхідно повідомляти чи оприлюднювати у кожному випуску і на вебсайті.

У ст. 41 зазначено, що друковані медіа в Україні видаються (виходять) державною мовою, а також іншими мовами в порядку, визначеному Законом України від 25.04.2019 № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3]. Проте суб'єкт у сфері онлайнового медіа може самостійно визначати мову поширення інформації, крім випадків, регламентованих цим Законом.

Облік і зберігання примірників друкованих медіа (ст. 48) передбачає, що зареєстровані суб'єкти у сфері друкованих медіа зобов'язані надсилати до Національної ради контрольні примірники кожного випуску друкованого медіа в електронній формі (за наявності) і на її запит безоплатно надавати контрольний примірник конкретного випуску відповідного друкованого медіа у друкованій формі. Для подання електронних примірників друкованих медіа Національна рада розробила спеціальний алгоритм, який передбачає стиснення файлу до 2 Мб і подання його винятково суб'єктом у сфері медіа з супровідним листом з накладанням кваліфікованого електронного підпису керівника. Переважна більшість друкованих медіа, які у визначені Законом про медіа терміни здійснили перереєстрацію, це видання наукових установ і закладів вищої освіти, тобто наукові журнали значного обсягу й усталеної періодичності. З огляду на великий обсяг цього контенту, який необхідно обліковувати й архівувати, Національна рада ще півроку тому почала готувати зміни до Закону про медіа, щоб відмовитись від одержання всіх випусків і залишити за собою право отримувати їх безоплатно на вимогу. Суб'єкти у сфері друкованих медіа зобов'язані зберігати примірники кожного випуску друкованого медіа протягом одного року з моменту їх поширення.

---

[3] Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України (станом на 27.06.2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text (дата звернення: 20.09.2024).

Реєстрація суб'єктів у сфері друкованих та онлайнових медіа є добровільною (ст. 63 Розділу V), проте органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право надавати державні гранти та інші види державної підтримки тільки зареєстрованим медіа, а також замовляти в них роботи та послуги.

Реєстрація суб'єктів у сфері медіа здійснюється на підставі вимог Закону про медіа (ст. 63) і Порядку подання до Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення заяв щодо реєстрації суб'єктів у сфері медіа (далі — Порядок), затвердженого рішенням Національної ради від 18.05.2023 р. № 352. Форма та структури заяв відображені у додатках до Порядку, які регулятор змінював уже двічі. Так, зі змінами, внесеними згідно з рішенням Національної ради від 16.10.2023 р. № 1052, до форми заяви про реєстрацію суб'єкта у сфері медіа було додано графу «Мова (мови) розповсюдження»; від 29.02.2024 р. № 512 — графу «Спеціалізація», де спеціалізовані друковані медіа мають указувати тематичне спрямування: про азартні ігри, зброю, алкогольні напої (торговельні марки, інші об'єкти права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої), догляд за дітьми грудного віку та/або дітьми раннього віку, призначених для медичних установ і лікарів, а також для дорослої аудиторії та мають обмеження на розповсюдження та в інших випадках, визначених законодавством). Водночас такої спеціалізації як «наукове видання» це уточнення не передбачає.

Для реєстрації медіа заявник подає заяву за формою, встановленою Національною радою, яка упродовж одного місяця з дня отримання заяви ухвалює рішення про: реєстрацію суб'єкта у сфері медіа і вносить відомості до Реєстру суб'єктів у сфері медіа, відмову у реєстрації, та повідомляє про це заявника. Заявник, отримавши позитивне рішення, набуває статусу суб'єкта у сфері медіа та має право розпочинати відповідну діяльність з дня внесення до Реєстру інформації про реєстрацію суб'єкта у сфері медіа.

Відповідальність за порушення вимог законодавства. За порушення вимог законодавства Закон про медіа (Розділ VIII) визначає різні заходи реагування: припис, штраф, скасування реєстрації, заборона видання та розповсюдження друкованого або поширення онлайнового медіа. Припис покликаний застерегти суб'єкта від порушень. У кожного типу суб'єкта буде свій ліміт приписів (наприклад, 5 за рік). Після них регулятор має право перейти до іншого виду реагування — штрафів. Національна рада розрізняє три види порушень, за які передбачено штрафи: незначні, значні і грубі. Для кожного типу медіа є окремий перелік порушень, розподілених залежно від ступеня суспільної небезпеки, та відповідні штрафи (див. табл. 1, 2).

У випадку вчинення значного порушення Національна рада застосовуватиме і жорсткіші санкції: самостійно або через суд припинятиме діяльність того чи іншого суб'єкта (див. табл. 3).

Наукова періодика у сферичному вакуумі. Як зазначено у тексті Закону про медіа, він спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіасервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа, та визначає правовий статус, порядок формування, діяльності та повноваження Національної ради.

Цим законом мають керуватись у своїй діяльності всі періодичні видання НАН України, оскільки їх підготовка та випуск здійснюються здебільшого за бюджетні кошти Академії та підпорядкованих їй наукових установ.

Упродовж року з дня набуття чинності цим Законом, тобто до 31.03.2024 р., наукові періодичні видання, які на момент ухвалення Закону мали свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу масової інформації (ЗМІ), могли зареєструватись безкоштовно і стати суб'єктами у

Таблиця 1. **Випадки, коли суб'єкту у сфері медіа може бути виписаний штраф за порушення**

Суб'єкт у сфері медіа	Кількість нескасованих протягом року приписів, після яких настає штраф
Друкованих; зареєстрований	5
Друкованих; незареєстрований	3 (щодо ненадання інформації на запит Національної ради, порушення обмежень щодо реклами, неповідомлення вихідних даних)
Онлайнових	5 за незначні порушення протягом місяця

Джерело: побудовано авторами.

Таблиця 2. **Штрафи, передбачені за порушення медійного закону, у мінімальних заробітних платах**

Суб'єкт у сфері медіа	Незначні порушення	Значні порушення	Грубі порушення
Друкованих Онлайнових	5—10		10—15

Джерело: побудовано авторами.

Таблиця 3. **Випадки припинення відповідної діяльності суб'єктів у сфері медіа**

Суб'єкт у сфері медіа	Органи, що застосовують санкції до суб'єкта	
	Національна рада	Суд, за позовом Національної ради
Друкованих; зареєстрований	**Скасування реєстрації** у випадку вчинення значного порушення, якщо впродовж останнього року до суб'єкта було застосовано 5 штрафів за вчинення значних порушень; **Заборона видання та розповсюдження** у випадку відсутності реєстрації відповідно до вимог щодо діяльності суб'єкта у сфері медіа під час збройної агресії; **Тимчасове припинення реєстрації** при втраті редакційного контролю у разі тимчасової окупації території	**Заборона видання та розповсюдження** у випадку: вчинення грубого порушення, якщо впродовж останнього року до суб'єкта було застосовано 2 штрафи за вчинення грубих порушень дії обмежень встановлених розподілом IX закону
Друкованих; незареєстрований		**Заборона видання та розповсюдження** у випадку: вчинення значного порушення, якщо впродовж останнього року до суб'єкта було застосовано 5 штрафів за вчинення значних порушень; вчинення грубого порушення, якщо впродовж останнього року до суб'єкта було застосовано 2 штрафи за вчинення грубих порушень
Онлайнових	**Скасування реєстрації** у випадку вчинення значного порушення, якщо впродовж одного місяця до суб'єкта було застосовано 5 штрафів за вчинення значних порушень; **Тимчасове припинення реєстрації** у випадку втрати редакційного контролю у разі тимчасової окупації території	**Заборона поширення онлайн-медіа** у випадку вчинення впродовж одного місяця четвертого грубого порушення, якщо за попередні порушення було застосовано штрафи

Джерело: побудовано авторами.

сфері медіа. Від 01.04.2024 р. усі свідоцтва про реєстрацію друкованих ЗМІ втратили чинність, а реєстрація медіа стала платною для всіх.

Попередня процедура реєстрації ЗМІ, визначена Законом України від 16.11.1992 р. № 2782-XII «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»[4], яку здійснювало Міністерство юстиції України, була прозорою, чіткою та враховувала специфіку діяльності наукової періодики, зокрема співзасновництво. Основним недоліком її була відсутність процедури скасування реєстрації (окрім випадку ненадання протягом двох років контрольних примірників: звісно, якщо це порушення буде відстежено) та неврахування діяльності електронної періодики[5].

У новому Законі такої процедури також, на жаль, не передбачено. У ст. 65 мова йде про відмову в реєстрації та скасування реєстрації суб'єктів у сфері медіа лише у випадку негараздів зі структурою власності чи бенефіціарами і тільки за судовим рішенням.

Закон про медіа визначає правові засади діяльності в Україні суб'єктів у сфері медіа та вирішує питання реєстрації електронних періодичних видань. Але він не враховує деякі особливості підготовки та випуску наукової періодики, започаткованої за участі двох або більшої кількості співзасновників, зокрема наукових установ різного підпорядкування і закладів вищої освіти. Таких видань в Україні нині понад три тисячі, у реєстрі наукових періодичних фахових видань Міністерства освіти і науки України їхня кількість сягає близько 2300. Більшість із них були свого часу започатковані як традиційні видання, виготовлення яких передбачає типографський спосіб. Частка створених суто електронних видань серед наукових не перевищує 15 %, але неухильно зростає.

Науково-видавнича рада НАН України (НВР НАН України) оперативно інформувала академічну наукову спільноту щодо запровадження Закону про медіа[6] (розпорядження Президії НАН України від 31.03.2023 р. № 169 «Про відповідність видань НАН України вимогам Закону України

---

[4] Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України (втратив чинність 31.03.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text (дата звернення: 20.09.2024).

[5] «Наукова періодика НАН України: кров, піт і сльози». Стаття ученого секретаря Науково-видавничої ради НАН України, кандидата геологічних наук Юлії Діденко в журналі «Вісник НАН України». *Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. 16.09.2024.* URL: https://naukova-periodyka-nan-ukrayiny-krov-pit-i-slozy-stattya-uchenogo-sekretarya-naukovo-vydavnychoyi-rady-nan-ukrayiny-kandydata-geologichnyh-nauk-yuliyi-didenko-v-zhurnali-visnyk-nan/ (дата звернення: 20.09.2024).

[6] 31.03.2023 р. набирає чинності Закон України «Про медіа». *Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. 02.03.2023.* URL: https://nvd-nanu.org.ua/31-03-2023-nabyraye-chynnosti-zakon-ukrayiny-pro/ (дата звернення: 20.09.2024).

"Про медіа"»[7], покрокова інструкція процесу реєстрації суб'єкта у сфері медіа від Національної ради[8], відповіді на найбільш поширені запитання про реєстрацію і ліцензування суб'єктів у сфері медіа[9], покрокова інструкція щодо реєстрації суб'єкта у сфері медіа та подання заяви викладена у методичних рекомендаціях[10]) та перебігу внесення змін до нього.

Усім суб'єктам видавничої справи Академії НВР НАН України наполегливо радила ознайомитись з Законом про медіа й взяти до уваги, що впродовж року усім періодичним (друкованим і електронним) виданням, започаткованим НАН України та її установами, необхідно зареєструватись у Національній раді. Але просила суб'єктів видавничої справи НАН України зачекати зі здійсненням реєстрації до оприлюднення рекомендацій, підготовлених на підставі досвіду реєстрації чотирьох загальноакадемічних видань («Доповіді Національної академії наук України», «Вісник Національної академії наук України», «Science and Innovation», «Космічна наука і технологія»). Таке прохання і необхідність підготовки рекомендацій викликані тим, що у пропонованій Національною радою формі заявки не були чітко прописані варіанти зазначення назв кількома мовами, визначення сфер і способів поширення, назв співзасновників тощо. Водночас заявка містить позицію «Кінцевий бенефіціар», не потрібну для наукової періодики, випуск якої здійснюється, як зазначено вище, за бюджетні кошти, отже видання не мають і не можуть мати бенефеціарів, що набувають матеріальної вигоди від діяльності у сфері медіа і фактично є власниками видань.

Не всі головні редактори академічних видань дослухалися до НВР НАН України: вже наприкінці вересня 2023 р. 19 видань, заявки яких не містили важливої інформації про засновників, мови видань, назви англійською мовою та існування електронної версії, здійснили реє-

---

[7] Розпорядження Президії НАН України від 31.03.2023 р. № 169 «Про відповідність видань НАН України вимогам Закону України "Про медіа"». *Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. 05.04.2023.* URL: https://nvd-nanu.org.ua/вийшло-нове-розпорядження-президії-н/ (дата звернення: 20.09.2024).

[8] Реєстрація суб'єктів у сфері медіа. *Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. 02.06.2023.* URL: https://nvd-nanu.org.ua/reiestratsiia-subiektiv-u-sferi-media/ (дата звернення: 20.09.2024).

[9] Нацрада з питань телебачення та радіомовлення про реєстрацію медіа. *Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України. 02.06.2023.* URL: https://nvd-nanu.org.ua/naczrada-z-pytan-telebachennya-ta-radiomovlennya-pro-reyestracziyu-media/ (дата звернення: 20.09.2024).

[10] Методичні рекомендації щодо реєстрації суб'єкта у сфері медіа для періодичних видань Національної академії наук України. *Видавничий дім «Академперіодика» НАН України. 22.01.2024.* URL: https://akademperiodyka.org.ua/uk/books/met_red_2024 (дата звернення: 20.09.2024).

страцію. Вочевидь ці заявки треба доповнити, а внесення змін тепер є платною процедурою.

Акцентні питання для академічної періодики. *Відомості про засновників.* У процесі реєстрації наукових журналів відповідно до Закону про медіа оприявнились і інші важливі питання: у формі для реєстрації суб'єкта у сфері медіа немає місця для подання інформації про засновників (співзасновників) видання, що є необхідною зокрема з огляду на численні наукові оцінювання й атестації наукових установ, закладів вищої освіти та їхніх працівників. У заявці можна зазначити лише одну юридичну або фізичну особу, яка набуває статусу суб'єкта у сфері медіа, а видання отримує реєстраційний номер — ідентифікатор медіа. Проте для наукової періодики саме співзасновники визначають редакційну політику й ухвалюють редакційні рішення, а також матеріально забезпечують підготовку і випуск видання, рівень якого є параметром оцінювання ефективності діяльності наукових установ і закладів вищої освіти. Єдиним документом, що отримує видання тепер, є лист Національної ради з витягом з її рішення з мінімумом інформації, продубльованої з заявки, і реєстраційним номером видання. Відсутність у такому документі інформації про засновників (співзасновників) призводить до втрати офіційних відомостей щодо афіліації видань і може спричинити проблеми з матеріально-технічним забезпеченням підготовки та випуску їх коштом наукових установ і закладів вищої освіти, тобто втрати підстав для цього з точки зору фіскальних органів. Отже, у подальшому видання не будуть з чинних документів однозначно ідентифіковані як видання НАН України та її установ у випадку наявності кількох співзасновників. А таких видань більшість.

Відкритий доступ. Завдяки запровадженню на державному рівні ініціатив відкритої науки практично всі традиційні видання нині мають власні вебресурси для оперативного поширення виготовлених у типографський спосіб випусків. Натомість надання відкритого доступу до всіх оприлюднених матеріалів є вимогою Міністерства освіти і науки України до наукових періодичних фахових видань. У світі для визначення цього явища використовують термін «дзеркальні видання» — електронні копії надрукованого журналу, розміщені на власному вебресурсі з такими самими назвою і редакційною радою, цілями та сферою застосування, процесами та політикою рецензування. На цих вебресурсах кожен випуск журналу й кожна стаття мають окрему сторінку з метаданими, а повнотекстова інформація прикріплена у форматі *PDF*. Вебсторінки існують українською і англійською мовою, але розбіжності між надрукованим і представленим на вебресурсі варіантами неприпустимі. Тобто вебресурс не є самостійним виданням, а становить сучасний спосіб поширення друкованого видання, обов'язковий для

медіа, виготовлених за кошти державного бюджету. Саме до таких видань і належить наукова періодика НАН України.

Налагоджуючи комунікацію з реєстратором, Видавничий дім «Академперіодика» НАН України як видавець академічної періодики запропонував Національній раді доповнити заявку з урахуванням «дзеркальності» наукової періодики, і подав на реєстрацію чотири загальноакадемічні видання із зазначенням у способах поширення визначення «відкритий доступ».

Позитивне рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про надання ідентифікаторів медіа цим журналам (рішення Національної ради від 28.12.2023 р. № 1967) дало підстави рекомендувати іншим виданням НАН України (розпорядження Президії НАН України від 15.01.2024 р. № 37 [11]) указувати у заявках як один зі способів поширення «відкритий доступ».

Але Національна рада змінила позицію стосовно способів поширення «дзеркальних видань» — наукових журналів із повнотекстовою електронною версією, доступною онлайн, де спосіб поширення зазначено як відкритий доступ і відкликала власне рішення. Зазначимо, що попри офіційне звернення до Національної ради [12] НВР НАН України не отримала офіційного роз'яснення щодо відкликання цього рішення, а також стосовно ігнорування інформації про співзасновників наукових періодичних видань. Тому нині у способах поширення журналів, основною версією яких є друкована, мусимо зазначати варіант: безкоштовне розповсюдження, передплата.

Водночас, за умови отримання ідентифікатора медіа для друкованої версії журналу, надавати додатковий пакет документів для отримання окремого ідентифікатора онлайнового медіа не обов'язково — НАН України цього не вимагатиме, а у Законі про медіа зазначено: «До сфери дії цього Закону не належить поширення масової інформації... 1) фізичними особами — підприємцями або юридичними особами на власних вебсайтах, якщо поширення масової інформації не є основним видом діяльності суб'єкта та поширювана ним масова інформація пов'язана з господарською діяльністю суб'єкта у сферах, відмінних від сфери дії цього Закону» (ст. 2), а також «2) Суб'єкти у сфері друкованих медіа можуть зареєструватися добровільно відповідно до вимог цього Закону з урахуванням особливостей, передбачених розділом IX цього Закону;

[11] Про реєстрацію суб'єктів у сфері медіа. *Видавничий дім «Академперіодика» НАН України. 22.01.2024.* URL: https://akademperiodyka.org.ua/uk/news/metod/ (дата звернення: 20.09.2024).

[12] Щодо реєстрації суб'єкта у сфері медіа. *Видавничий дім «Академперіодика» НАН України. 28.02.2024.* URL: https://akademperiodyka.org.ua/uk/news/media/ (дата звернення: 20.09.2024).

Таблиця 4. **Поточний стан реєстрації наукової періодики НАН України**

Вид видання	Серед співзасновників				Разом	
	НАН України		Установи НАН України			
	загалом	з них зареєстровано	загалом	з них зареєстровано	загалом	з них зареєстровано
Журнали	87	82	89	63	176	145
Збірники	26	16	75	51	101	67
Разом	113	98	164	114	277	212

Джерело: побудовано авторами.

3) Суб'єкти у сфері онлайн-медіа можуть зареєструватися добровільно відповідно до вимог цього Закону» (ст. 63)». Проте нині реєстрація для друкованих медіа є обов'язковою і перестане бути такою лише після закінчення війни та п'яти років перехідного періоду.

Усі видання, які зверталися до НВР НАН України, отримали консультативну допомогу щодо реєстрації, заповнення заявок та подання їх безпосередньо до Національної ради.

Фактори та особливості стану реєстрації академічної періодики. Група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України в червні 2024 р. проаналізувала поточний стан реєстрації наукової періодики Академії. Як методи дослідження були застосовані аналіз та систематизація даних щодо академічних наукових періодичних видань за такими критеріями: вид видання, тип видання, територія розповсюдження, періодичність виходу.

Перед ухваленням Закону України «Про медіа» загальна кількість наукових періодичних видань Академії налічувала 277. Зі 113 періодичних видань, одним зі співзасновників яких є НАН України, не зареєстровано 15[13] друкованих видань (13 %). А серед 164 періодичних видань, де співзасновниками є установи НАН України, не зареєстровано 45 друкованих видань (27 %) та 5 онлайнових, реєстрація яких, як зазначено вище, є добровільною (див. табл. 4).

Отже, на підставі аналізу рішень Національної ради встановлено, що станом на червень 2024 р. з 277 наукових періодичних видань Академії (див. табл. 4) зареєстровано 212 (76 % без урахування новостворених видань), зокрема 205 друкованих медіа, з-поміж них — шість нових. Та-

[13] На момент подачі рукопису статті до редакції серед періодичних видань, де НАН України виступає співзасновником, три установи отримали рішення про реєстрацію чотирьох журналів: «Геофізичний журнал», «Functional Materials», «Biotechnologia Acta», «The Ukrainian Biochemical Journal».

кож було здійснено аналіз розподілу незареєстрованих друкованих періодичних видань за структурою НАН України (див. табл. 5).

Здійснюючи реєстрацію, майбутні суб'єкти медіа по-різному заповнювали заявки. Наприклад, переважна більшість зареєстрованих медіа мають назви українською та англійською мовами (таких 145, серед них 6 онлайнових). Однак 45 видань отримали рішення про реєстрацію українською мовою та 12 — англійською; п'ять друкованих та одне онлайнове медіа зареєстрували назви українською мовою та у вигляді транслітерації. Одночасно українську, англійську та транслітеровану назви зареєстрували лише 9 видань.

Серед загальної кількості видань установ НАН України 37 зареєстровані суб'єктами, не підпорядкованими НАН України, 9 з них тепер мають кінцевого бенефіціарного власника.

Три друковані медіа (видання) без зміни періодичності змінили вид зі «Збірника» чи «Альманаха» на «Журнал», хоча відповідно до постанови Президії від 23.06.2021 р. № 227, журнал — це «видання з визначеною періодичністю не менше чотирьох номерів на рік», а зміна виду видання повинна бути затверджена відповідним рішенням Президії НАН України (якщо Академія входить до складу співзасновників такого видання) або

Таблиця 5. **Розподіл незареєстрованих друкованих періодичних видань за структурою НАН України**

Назва структури	НАН України співзасновник		Установи засновники		Загалом		Разом
	журнали	збірники	журнали	збірники	журнали	збірники	
Наукові центри НАН України та МОН України	—	—	—	2	—	2	2
Установи при Президії НАН України	—	—	—	1	—	1	1
Секція фізико-технічних і математичних наук	2	—	9	5	11	5	16
Секція хімічних і біологічних наук	3	—	3	1	6	1	7
Секція суспільних і гуманітарних наук	—	10	9	15	9	25	34
Разом	5	10	21	24	26	34	60

Джерело: побудовано автором.

бюро відповідного відділення НАН України (якщо засновником чи одним зі співзасновників є установа НАН України).

Зареєстровані друковані медіа НАН України мають такий розподіл за видами:

124 журнали;
25 збірників;
22 збірника наукових праць;
16 наукових збірників;
15 наукових журналів;
2 науково-практичні журнали;
1 бюлетень;
1 інформаційно-аналітичний журнал;
1 міжвідомчий збірник наукових праць (наукове видання);
1 міжнародний науковий журнал;
1 міжнародний науково-технічний журнал;
1 серія колективних монографій.

Як онлайнові медіа зареєстровано 7 видань, з яких тільки 4 є дійсно електронними періодичними виданнями.

Також ми проаналізували медіа за таким критерієм як територія розповсюдження і з'ясували, що відповідно до зареєстрованих Національною радою заявок, 37 видань розповсюджуються тільки на території України та 173 — «на території України та території поза межами державного кордону України» (так вимагає зазначати Національна рада; у свідоцтвах ЗМІ це було сформульовано, на наш погляд, ліпше: «загальнодержавна, зарубіжна»). Підкреслимо, що єдиним джерелом придбання іноземної літератури з метою комплектування фондів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського та системи бібліотек НАН України сучасною науковою літературою є міжнародний книгообмін. Отже, загальна тенденція скорочення випуску видань та обмеження їх поширення на території України зменшує можливості міжнародного книгообміну.

Одним із не менш вагомих параметрів медіа є періодичність виходу примірників друкованих видань. Так, найбільша кількість видань виходять чотири рази на рік — 78 медіа, 37 — раз на рік, 35 — 6 разів на рік (див. табл. 6). Аналіз показав, що у більшості видань зазначено кратність виходу на рік, проте в деяких рішеннях Національної ради відображено «4 рази на рік», «1 раз на три місяці», «1 раз на квартал» та «1 раз у квартал» або «12 разів на рік» та «1 раз на місяць», тобто і в цій позиції заявки (і, відповідно, листі від Національної ради про надання виданню ідентифікатора медіа), періодичність вказано не уніфіковано.

За способом розповсюдження примірників серед зареєстрованих наукових періодичних видань Академії найбільша кількість має «безко-

штовне розповсюдження» — 90 друкованих медіа та «передплата» — 37. Обидва способи розповсюдження примірників («передплата» та «безкоштовне розповсюдження») отримали 32 зареєстровані видання. Іншими способами розповсюдження примірників є «адресна розсилка», «розсилка авторам», «розсилка на замовлення авторів», «безоплатний», «безкоштовна розсилка» тощо.

Аналіз реєстраційних заяв показує, що на рівні базового визначення *спосіб розповсюдження / періодичність* у рішеннях Національної ради спостерігаються відмінності за формою. Можна припустити, що одночасна наявність визначень «4 рази на рік / 1 раз на три місяці / 1 раз на квартал» та «безкоштовне розповсюдження / безоплатна розсилка / безкоштовне надсилання / безкоштовне поширення» тощо потребує гармонізації відповідного понятійного апарату.

Хоча реєстр засобів масової інформації, яким до ухвалення Закону про медіа опікувалось Міністерство юстиції України, було передано до Національної ради, уже відомі непоодинокі випадки реєстрації одного й того ж самого видання двома суб'єктами у сфері медіа (наприклад, «Журнал органічної та фармацевтичної хімії») та реєстрація неосновним співзасновником без згоди решти засновників («Україна дипломатична»). Це означає, що Національна рада як державний регулятор у процесі реєстрації не перевіряє інформацію із заявок у реєстрі ЗМІ, а співзасновники періодичних видань, на превеликий жаль, часто не комунікують між собою.

Таблиця 6. **Періодичність виходу примірників**

Кількість випусків протягом року	Варіанти зазначення	Кількість видань
1 раз на два роки	1 раз на два роки	2
1 раз на рік	1 раз на рік	37
2 рази на рік	2 рази на рік	29
3 рази на рік	3 рази на рік	1
4 рази на рік	4 рази на рік	72
	1 раз на квартал	4
	1 раз у квартал	1
	1 раз на три місяці	1
6 разів на рік	6 разів на рік	35
12 разів на рік	12 разів на рік	8
	1 раз на місяць	2
24 рази на рік	2 рази на місяць	1

Джерело: побудовано авторами.

Процес реєстрації деяких видань несе й потенційні загрози. Зокрема, це реєстрація видань, останній випуск яких вийшов у світ в 2014—2018 рр., та зазначення кінцевого бенефіціарного власника для видань бюджетних неприбуткових установ.

Що ж далі (висновки)? Процес реєстрації академічних суб'єктів у сфері медіа відбувся. Загалом періодичні видання продовжили функціонувати без суттєвих змін, однак залишились невирішеними важливі питання, особливо щодо статусу співзасновництва. Важливим здобутком нового Закону про медіа стала можливість реєстрації електронної періодики, проте переважна більшість наукових періодичних видань зареєструвались як друковані. Нам відомі поодинокі випадки переходу колишніх паперових медіа в онлайнові з огляду на неможливість підтримання паперової версії. Попри порожні «редакційні портфелі», тенденції до об'єднання видань однієї установи не виявлено (у 2022 р. рішення про об'єднання журналів ухвалили дві харківські установи фізичного профілю, а у 2024 р. об'єднались два видання з економіки). Натомість здійснили реєстрацію деякі видання, останній випуск яких вийшов у 2014—2018 р.

Закон про медіа унаслідок зміни суб'єктності вніс деякі непорозуміння у роботу наукових журналів, не враховуючи їхню специфіку — важливість співзасновників, бюджетне фінансування, «дзеркальність» і відкритий доступ, а також механізм доставляння контрольних примірників. Відповідно до Закону України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР «Про видавничу справу» [14] і Закону України від 09.04.1999 р. № 595-XIV «Про обов'язковий примірник документів» [15], доставляти їх повинен видавець, а не засновник, співзасновник, суб'єкт у сфері медіа... Розбіжність термінології та нерозуміння ролі видавця, засновника / співзасновника і суб'єкта у сфері медіа призводить до того, що у Національній раді нині на одне видання може бути зареєстровано кілька суб'єктів у сфері медіа, які є співзасновниками і подали документи незалежно один від одного. Хоча реєстр ЗМІ, сформований Міністерством юстиції України і переданий Національній раді, мав би допомогти уникнути подвійної реєстрації.

Іншим актуальним питанням є внесення змін до Закону України «Про медіа» в частині, що стосується зобов'язання зареєстрованих суб'єктів у сфері медіа надсилати контрольні примірники до Національної ради. Бо відповідно до Закону України «Про обов'язковий примірник документів» обов'язок доставляти примірники документів покладено на вироб-

[14] Про видавничу справу: Закон України (станом на 31.12.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-вр#Text (дата звернення: 20.09.2024).

[15] Про обов'язковий примірник документів: Закон України (станом на 31.03.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text (дата звернення: 20.09.2024).

ника документів, постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» — на видавця, Закону України «Про медіа» — на зареєстрованих суб'єктів у сфері медіа.

Академічним установам, які є співзасновниками наукових періодичних видань, задля врегулювання взаємовідносин між усіма засновниками необхідно оновити установчі договори та налагодити комунікацію для уникнення реєстрації одного й того ж самого видання кількома суб'єктами у сфері медіа. У процесі зміни типу видання установам слід послуговуватися розпорядчими документами Президії НАН України, зокрема Положенням про періодичне видання НАН України, а також Положенням про журнал відкритого доступу НАН України.

Нині, в умовах постійної зміни законодавства й адаптації чинного законодавства України до норм Європейського Союзу, науковцям, зокрема працівникам видавничих підрозділів установ НАН України, життєво необхідно більше комунікувати, уніфіковуючи власну діяльність. Якісне життя наукової періодики потребує одночасного урахування вимог чинного законодавства, дотримання норм Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, забезпечення критеріїв відбору до міжнародних баз даних, своєчасного оновлення та актуалізації даних у Національному центрі *ISSN* тощо. Також має бути посилена координаційна роль Науково-видавничої ради НАН України з метою запровадження чітких алгоритмів провадження видавничої діяльності, зокрема у частині створення, реорганізації, припинення наукових періодичних видань у паперовому й електронному вигляді.

Yu.V. Didenko, PhD (Geology), scientific secretary
Scientific and Publishing Council of the NAS of Ukraine
54, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: Didenko.Y@nas.gov.ua
https://orcid.org/0000-0002-1198-6157
A.V. Havrysh, PhD (Food Technology), researcher
PH "Akademperiodyka" of the NAS of Ukraine
4, Tereshchenkivska str., Kyiv, 01024, Ukraine
e-mail: Gavrysh@nas.gov.ua
https://orcid.org/0000-0001-6474-6803

LAW OF UKRAINE "ON MEDIA":
INNOVATIONS FOR SCIENTIFIC PERIODICALS

The article examines the main innovations of the Law of Ukraine "On Media" and analyzes the state of registration of scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine (NAS of Ukraine) in accordance with its requirements. This Law defines the legal basis for the activities of media entities in Ukraine and resolves the issue of registration of electronic periodicals. The main terms and definitions regulated by the

Law of Ukraine "On Media" are given. The main innovations of the legislation, which provide for changes in the functioning of scientific periodicals, are shown. Aspects of violation of legal requirements in the field of media and measures to respond to their commission are highlighted. Special attention was paid to the process of registration of print media that had a certificate of registration of a printed mass media. In the process of monitoring the decisions of The National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine, it was established that as of June of this year, 212 out of 277 scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine were registered as media. The results of a detailed analysis of decisions by types of registered editions, publication frequency, method and language of distribution of copies are presented. The distribution of unregistered printed periodicals according to the structure of the National Academy of Sciences of Ukraine was carried out. Problematic issues that arose in the process of registration of scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine during interaction with The National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine and the founders of periodicals are summarized and highlighted. Institutions and branches of the National Academy of Sciences of Ukraine were given recommendations on improving the functioning of scientific media. The relevance of the unification of the activities of scientific workers and employees of the publishing divisions of the NAS of Ukraine regarding the simultaneous consideration of the requirements of the current legislation, compliance with the norms of the Procedure for the formation of the List of scientific and specialized publications of Ukraine, ensuring selection criteria for international databases, timely updating and updating of data in the ISSN National Center, etc. was noted.

Keywords: *Law of Ukraine "On Media", National Academy of Sciences of Ukraine, registration, subject in the sphere of media, scientific periodical, open access.*